

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

**О Н О В Л Е Н Н Я З М І С Т У , Ф О Р М Т А
М Е Т О Д І В Н А В Ч А Н Н Я І В И Х О В А Н Н Я
В З А К Л А Д А Х О С В І Т И**

Збірник наукових праць

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 22

Заснований в 1996 році

Рівне – 2002

ББК 74.20

О - 59

УДК: 37: 371: 372: 373: 378

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць.

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. — Рівне: РДГУ, 2002. — 207 с.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН

Мітюров Борис Никифорович (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, член-кореспондент АПН України **Бех Іван Дмитрович** (Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович** (заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович** (Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна** (Прикарпатський педагогічний університет ім. В. Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна** (Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович** (Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів)

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович** (Університет "Острозька Академія");

кандидат педагогічних наук, професор **Поніманська Тамара Іллівна** (Рівненський державний гуманітарний університет)

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович** (Дрогобицький державний педагогічний інститут ім. Івана Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович** (Запорізький державний університет)

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович** (Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович** (Тернопільський державний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович** (Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, професор **Янцур Микола Сергійович** (заступник головного редактора, відповідальний секретар, Рівненський державний гуманітарний університет).

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол № 2 від 27.09.2002 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове фахове видання, в якому можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора і кандидата наук з педагогіки (постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р. та додаток до постанови ВАК України від 11.10.2000 р. № 1 – 03/8).

За достовірність фактів, дат, назв і т. п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31.

Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 — 7281 — 07 — 3.

© Рівненський державний гуманітарний університет, 2002

**НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНА ПІДГОТОВКА СПЕЦІАЛІСТІВ З ПРОФЕСІЙНОЇ ОРІЄНТАЦІЇ
УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ І НЕЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ**

У зв'язку зі створенням ринку праці в психолого-педагогічній науці і практиці нашої країни все актуальнішими постають проблеми професійної орієнтації. Вирішенню їх сприяють прийняті в Україні Закони "Про зайнятість населення", "Про освіту", схвалені Кабінетом Міністрів «Концепція державної системи професійної орієнтації населення» [7] і «Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається» [12] та інші державні документи. Конкретно ж реалізовувати на практиці поставлені в них завдання повинні відповідно підготовлені фахівці в галузі профорієнтації. Але без розуміння науково-теоретичних основ даної роботи неможливо уявити сучасного спеціаліста в цій галузі. В зв'язку з цим коротко зупинимося на основних положеннях всієї системи професійної орієнтації учнівської молоді і незайнятого населення, які повинні лягти в основу науково-теоретичної підготовки даних фахівців.

Розробка теоретичних питань професійної орієнтації розпочалася у кінці XIX – початку XX ст. Засновником профорієнтації рахують американського соціолога Френка Парсона, який виділив три основні положення успішного вибору професії: вірна самооцінка нахилів, здібностей, інтересів, прагнень, можливостей і обмежень; знання того, що необхідно для успішної діяльності по кожній із професій, що вибирається; уміння співставити результати самооцінки зі знаннями вимог професій [15]. Далі вони знайшли розвиток в роботах психотехніків і педагогів в 20-30-х роках минулого сторіччя. Але найбільший розвиток вони отримали у 70-90-х роках в роботах таких вчених, як Н.М.Д'яченка [1], Л.А.Йовайши [4], М.М.Захарова [23], Є.О.Клімова [5;6], І.М.Назімова [8] Є.М.Павлютенкова [9;10], В.П.Петрова [11], О.Д.Сазонова [14;15], А.П.Сейтешева [16], В.Д.Симоненка [15;17], В.В.Синявського [18], Н.К.Степаненкова [20], Б.О.Федоришина [19], М.П.Тименка [21], С.Фукуями [22], С.М.Чистякової [23], П.А.Шавіра [24], В.В.Ярошенка [27] та ін.

Спираючись на теоретичні позиції і результати досліджень цих вчених нами було сформульовано уточнені положення системи профорієнтації стосовно сучасних умов. Професійна орієнтація являє собою систему соціально-економічних, психолого-педагогічних, медико-фізіологічних та виробничо-технічних заходів, спрямованих на забезпечення активного, мобільного, свідомого особистісно-зорієнтованого професійного самовизначення та трудового становлення особистості з урахуванням своїх можливостей та індивідуальних особливостей і кон'юнктури ринку праці для повноцінної самореалізації в професійній діяльності.

Професійне самовизначення у психології розглядається як значущий компонент професійного розвитку особистості, а також як критерій одного з етапів цього тривалого і складного процесу. Завершується він тільки тоді, коли у людини сформується позитивно емоційно зафарбоване і реалістичне відношення до себе як до суб'єкта професійної діяльності. Тому свідомий вибір професії виступає показником сформованості професійного самовизначення і переходу його у нову фазу професійного розвитку. Цей показник є основним критерієм ефективності роботи з профорієнтації в шкільний період, так як кожний учень до закінчення навчання в школі повинен уміти свідомо вибирати професію. Але вибір професії є одночасово актом самообмеження, відмови від багатьох інших видів діяльності. В майбутньому людина може змінювати вид своєї професійної діяльності під впливом різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Тому під професійним самовизначенням розуміється неодноразовий вибір професії, а перманентний процес самопізнання, формування інтересів, основних та резервних професійних намірів стосовно вибору форм навчання та навчального закладу, професійної перспективи, визначення напрямків перекваліфікації, який проходить через всі етапи навчальної та трудової діяльності людини.

Право людини на вільний вибір фаху, роду діяльності в нашій країні розширює можливості молоді у професійній структурі суспільства. Але ця

вільність не вказує на нічим не обмежене виконання будь-яких інтересів і намірів особистості. Під вільним вибором слід розуміти усвідомлене професійне самовизначення, при якому установки особистості при виборі професії, з одного боку, узгоджуються з потребами суспільства, а з другого боку, співвідносяться з особистими даними, тобто здібностями, покликаннями, професійною підготовкою, освітою і психофізіологічними якостями. Тому існує об'єктивна соціально-економічна, виробнича і психофізіологічна обумовленість вибору професії, що обмежує можливості адекватного професійного розподілення. Але це не означає, що існує фатальна обумовленість вибору професії вродженими задатками, особистими даними. Життя показало, що люди з нормальним фізичним і психічним розвитком біологічно придатні до оволодіння більшістю професій, хоча тривалість пристосування їх до відповідної області трудової діяльності буде неоднаковою у зв'язку з відмінностями у здібностях і психофізіологічних особливостях. Тому проблему взаємовідношення «Людина - професія», тобто проблему відповідності особистих даних професійним вимогам в обраній сфері праці, не слід трактувати однозначно, у плані абсолютної придатності людини до відповідної професії.

Виходячи з цього професійна орієнтація має два аспекти: перший - її вплив на формування професійних інтересів людей, насамперед позитивних мотивів вибору професії, які забезпечують узгодження інтересів особистості і суспільства; другий - виявлення професійних вимог і психологічний аналіз професії, з одного боку, та оцінка психофізіологічних властивостей і якостей учнів з урахуванням проби їх сил в обраній діяльності, з другого.

Вибір професії є складним процесом і обумовлюється діями багатьох різноманітних факторів:

- факторами суспільного, економічного і виробничого впливу на професійні інтереси і мотиви вибору професії, тобто факторами, які впливають на формування ціннісних орієнтацій та професійної спрямованості в цілому;
- факторами особистісного характеру: потребами, інтересами, нахилами, намірами, здібностями і психофізіологічними якостями людей, рівнем їх загальноосвітньої і професійної підготовки, характерологічними рисами;
- факторами, які пов'язані з потребами суспільства в кадрах, з характером вимог професій і трудової діяльності до людини, з народними традиціями.

Урахування всіх цих факторів є необхідною умовою добре організованої профорієнтації, яка, не обмежуючи свободу професійного самовизначення людей, підвищує ймовірність правильного вибору професії. Крім об'єктивних, на створення і реалізацію професійних планів, суттєво впливають фактори соціально-психологічного і власне психологічного порядку. Перші впливають через суспільну думку про престиж професій, через соціально-економічні та виробничі умови, а також через установки, моду і традиції безпосередньо соціального оточення, формальних і неформальних груп, найбільш авторитетних осіб.

Власне психологічний фактор, який визначає придатність до тієї чи іншої професійної діяльності, включає комплекси установок, рис характеру, досвіду, що сформувались під впливом життя і які відображають діючі умови виховання і освіти, а також здібності, інтереси і домінуючі мотиви на даний момент. Цей фактор особливо складний для визначення і управління, так як його дія визначається тривалим процесом розвитку, багатством різноманітних зовнішніх і внутрішніх станів особистості, колом спілкування, в які вона включалась, різноманітним попереднього життєвого досвіду. Саме від цього фактору, головним

чином, залежить наявність чи відсутність рішення про вибір професії, його адекватність і реалістичність.

Остання група факторів суб'єктивного характеру. Це фактори індивідуально-психологічних відмінностей, які базуються на природних даних, від яких залежить можливість вибору і успішність оволодіння рядом професій, що висувають особливі, підвищені вимоги до деяких спадково обумовлених якостей: сили, рухливості, лабільності нервових процесів та ін. До цієї групи факторів можна віднести і ряд фізіологічних, медичних, фармакологічних, антропологічних показників, які є суттєвими для деяких професій.

Все сказане вище дозволяє розглядати профорієнтацію як складне і багатопланове явище, яке поєднує економічні процеси з соціальними, освітянські з психологічними, фізіологічними, виробничими, як сукупність виховуючих і навчаючих впливів, що забезпечують самостійність, свідомість у виборі, оволодінні і реалізації кожним членом суспільства професійної діяльності, яка відповідає нагальним потребам країни і дозволяє максимально реалізувати здібності і нахили особистості. Враховуючи перетворення, які відбуваються в нашому суспільстві (створення ринкової економіки, появи ринку праці, перебудова системи освіти і т.і.), формуються і нові підходи у профорієнтації, які повинні ґрунтуватися на творчому активному співробітництві всіх суб'єктів профорієнтації: системи освіти всіх рівнів, включаючи учнів і педагогів, служби зайнятості, центрів професійної орієнтації, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, підприємств, організацій молоді та ін. При сучасних темпах зміни умов, змісту і засобів праці необхідна систематична оперативна і довготривала професійна орієнтація, яка виступає важливою складовою неперервної освіти. Тому для фахівців у галузі профорієнтації результатом діяльності в професійному самовизначенні, як відмічає Є.О.Клімов, є стан готовності підростаючої людини до свідомого, самостійного обмірковування (і зараз і надалі) свого професійного майбутнього у відповідності з найважливішими загальнолюдськими ціннісними уявленнями і соціальними нормами. Тому необхідність у керівництві професійним самовизначенням постійно відтворюється в суспільстві як результат нормальних протиріч його розвитку і у зв'язку з цим відповідні питання складають органічну ланку в системі роботи школи, служби зайнятості та молоді [6].

Роботу будь-якого соціального інституту, який виступає суб'єктом профорієнтації, виходячи зі світового досвіду, на що вказується в ряді наукових праць психолого-педагогічного спрямування [4;10;13;15,22;23 та ін.] і відповідних положеннях ЮНЕСКО, передбачається будувати на основі таких вихідних принципів:

- безумовне дотримання права людини, незалежно від раси, віросповідання на самостійний і вільний вибір професії у відповідності до покликання, здібностей, професійної підготовки, освіти з урахуванням потреб суспільства в кадрах;
- узгодження усвідомленого інтересу особистості і суспільства при визначенні трудового шляху;
- забезпечення загального і професійного розвитку особистості у відповідності з поставленими перед собою завданнями;
- тривалість і багатоетапність, систематичність і наступність профорієнтаційних впливів, що забезпечує неперервний процес профорієнтації і освіти особистості з урахуванням її вікових та індивідуальних особливостей;
- дійовий характер профорієнтації, активний пошук своєї професії;
- єдність управління і самоуправління в ході профорієнтації особистості;

- забезпечення єдностей цілей і дотримання послідовності, наступності, безперервності профорієнтаційних впливів усіма учасниками профорієнтаційної діяльності.

Профорієнтаційна робота, яка будується на цих принципах, передбачає формування у молоді професійної перспективи - розгорнутих у часі життєвих планів, спрямованих на вибір або перевибір професії і ствердження себе як суб'єкта професійної діяльності.

Основою професійного самовизначення є самопізнання та об'єктивна самооцінка індивідуальних особливостей, співставлення своїх професійно важливих якостей, можливостей з вимогами професій та кон'юнктурою ринку праці. Тому основною метою профорієнтації, як ланки системи відтворення трудових ресурсів, є оптимізація, узгодження інтересів особи та суспільства у виборі сфери професійної діяльності. Для досягнення цієї мети та підготовки молодшої людини до свідомого професійного самовизначення, необхідно вирішити ряд завдань: сформувати адекватне, об'єктивне відношення до себе, праці, суспільства і професійної діяльності, сформувати установку на власну активність та самопізнання як основу професійного самовизначення; ознайомити зі світом професій, кон'юнктурою ринку праці, правилами вибору професії; забезпечити самопізнання та формування «образу Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності; сформувати вміння аналізу різних видів професійної діяльності, враховуючи спорідненість їх за психологічними ознаками і подібність вимог до людини; сформувати вміння співставляти «образ Я» з вимогами професій до особистості та кон'юнктурою ринку праці й створювати на цій основі особистий професійний план та його перевіряти; створити умови для перевірки можливостей самореалізації в різних видах професійної діяльності шляхом організації профпроб; забезпечити розвиток професійно важливих якостей особистості; сформувати мотивацію і психологічну готовність до зміни професії і переорієнтації на нову діяльність; виховувати загальнолюдські та загальнопрофесійні якості та розумні потреби.

Професійна орієнтація є інтегральною науково-практичною системою взаємодії особистості і суспільства (різноманітної на різних вікових етапах розвитку людини), яка об'єднує процеси аналізу професії, діагностики якостей особистості, самоаналізу, професійних проб, вибору або перевибору певного виду трудової діяльності чи конкретної професії. Профорієнтація здійснюється послідовно і цілеспрямовано в усіх навчально-виховних закладах, установах, на підприємствах, центрах профорієнтації, починаючи з дитячого садка і початкової школи. Структурно система профорієнтаційної роботи з молоддю поділяється на ряд взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних спільністю мети і єдністю управління: професійна просвіта (інформація), попередня професійна діагностика, професійна активізація, професійна консультація, професійний відбір (добір), соціально-професійна адаптація, професійна переорієнтація, професійне виховання та розвиток і професіографія.

Професійна просвіта забезпечує формування у молоді знань про світ професій, їх вимоги до особистості, кон'юнктуру ринку праці, правила вибору професії, способи та умови здобуття професії, виховання позитивного відношення до різних видів професійної діяльності. Професійна діагностика передбачає вивчення індивідуальних особливостей особистості з метою встановлення ступеня розвитку професійно важливих якостей та прогнозування професійної придатності до різних видів діяльності. Професійна активізація полягає у розвитку інтересів, нахилів, здібностей в учнів шляхом залучення їх до активної

«проби сил», в процесі якої вони отримують реальний досвід праці в обраній або подібній сфері діяльності. Професійна консультація ґрунтується на взаємодії профконсультанта та особи, яка потребує допомоги у виборі професії, навчального закладу, профілю навчання з метою встановлення видів професій, які найбільшою мірою підходять даній особі з урахуванням її інтересів, нахилів, здібностей, досвіду, індивідуально-типологічних особливостей та потреб ринку праці. Професійний відбір передбачає визначення ступеня професійної придатності особи до окремих видів професійної діяльності та навчання згідно з нормативними вимогами з метою прогнозування успішності оволодіння даними видами діяльності. Робота з соціально-професійної адаптації покликана сприяти швидкому пристосуванню особи до умов професійного навчання і праці, успішному професійному становленню працівника. Професійне виховання забезпечує формування і розвиток у людини професійно важливих морально-етичних якостей, професійної спрямованості. Професійна переорієнтація спрямована на забезпечення безболісного переходу особи від однієї професії до іншої в силу реальних обставин, що склались. Професіографія забезпечує описання і класифікацію професій за різними ознаками на основі їх вивчення і є системоутворюючим компонентом профорієнтації.

Всі компоненти професійної орієнтації тісно взаємопов'язані і їх функціонування визначається закономірностями і принципами даної системи в цілому, а поза нею вони втрачають свої функції. Сама ж система профорієнтації постійно взаємодіє з іншими системами: національного виховання, навчально-виховним процесом, трудовою підготовкою, трудовою діяльністю в цілому і т.д. У відповідності з основними аспектами професійної орієнтації забезпечується реалізація психолого-педагогічної, соціально-економічної, медико-фізіологічної та виробничо-технічної функцій даної системи. *Психолого-педагогічна* - полягає у виявленні і формуванні інтересів, нахилів, мотивів, ціннісних орієнтацій, професійних намірів, розвитку психічних процесів і функцій, здібностей особистості, допомозі у пошуку свого покликання, засвоєнні системи знань, умінь, що дозволяють свідомо вибрати професію і оволодіти нею, вихованні якостей, необхідних для успішного виконання професійної діяльності. *Соціально-економічна* - забезпечує покращення якісного складу працівників, зниження плинності кадрів, задоволення людини своєю працею, підвищення продуктивності праці, раціоналізацію зайнятості населення. *Медико-фізіологічна* - забезпечує врахування вимог до стану здоров'я і окремих фізіологічних якостей, важливих для виконання професійної діяльності, визначення відхилень у стані здоров'я, схильності до професійних захворювань, корекцію профпланів у відповідності зі станом здоров'я і фізичними можливостями індивіда. *Виробничо-технічна* - передбачає формування системи загальнотрудових, загальновиробничих і спеціальних знань, умінь, навичок та звичок в процесі трудової підготовки і професійного навчання. Функції системи професійної орієнтації визначаються і специфікою її реалізації в закладах освіти. Це освітня, виховна і розвиваюча функції, які достатньо розкриті в педагогічній літературі. Функції окремих компонентів професійної орієнтації визначаються їх завданнями та змістом.

Професійна орієнтація повинна здійснюватися послідовно і мати неперервний характер, тому її умовно поділяють на два періоди: допрофесійний і професійний, які включають ряд етапів. Допрофесійний включає початковий (пропедевтичний), ознайомчо-пошуковий і базовий (визначальний), а професійний складається з етапів професійного навчання та адаптації до умов трудової діяльності або переорієнтації на нову діяльність та оволодіння нею. На

кожному з етапів реалізуються практично всі компоненти і функції професійної орієнтації, які розглянуто вище. Специфіка етапів визначається в першу чергу віком індивідів і особливостями навчальних закладів та місцем роботи. Зміст їх розроблено нами і наведено в ряді публікацій [2;3;25 та ін.]

Професійна орієнтація здійснюється за допомогою різноманітних форм і методів, які визначаються специфікою навчально-виховних та інших закладів освіти, служб зайнятості, молоді, етапами та рівнем підготовки спеціалістів, які займаються цією діяльністю.

Для успішної реалізації змісту профорієнтаційної роботи на всіх її етапах необхідно дотримуватись ряду умов. Перш за все вона повинна ґрунтуватися на основі загальних принципів гуманізації, гуманітаризації, демократизації та забезпечуватись пріоритетом інтересів особистості та загальнолюдських цінностей, створенням умов для реалізації потенційних сил індивіда, його потреб і запитів.

Самостійність, свідомість, активність, свобода професійного самовизначення особистості забезпечуються формуванням «Образу Я» як суб'єкта майбутньої професійної діяльності на основі широкої і достовірної інформації про світ професій, кон'юнктуру ринку праці, створенням умов для самопізнання, оцінки і розвитку здібностей людини. Здійснення ранньої діагностики та створення умов для індивідуалізованого і диференційованого навчання дає можливість виявити здібних і талановитих осіб, сприяти розвитку їх здібностей.

Для організації професійних проб в різних видах діяльності необхідно забезпечити функціонування широкої мережі МНВК, навчальних цехів, майстерень та інших професійно-виробничих підрозділів, а також клубів, станцій, студій, гуртків, секцій та інших форм навчання (трудового, профільного, спеціального і т.п.).

Координація дій різних відомств забезпечується створенням спільних координуючих органів та доцільним розподілом функцій і повноважень в профорієнтаційній роботі між службами зайнятості, освіти, виробництва, громадськості і т.д. Для реалізації наступності профорієнтаційної роботи необхідно забезпечити «наскрізний» характер профорієнтації, котра охоплює молодь різних вікових груп, і проведення її в навчальних і позанавчальних закладах з урахуванням їх специфіки.

Підготовка кадрів для профорієнтаційної роботи (вчителів, вихователів, практичних психологів, психологів-профконсультантів тощо) повинна мати випереджаючий характер, що забезпечується введенням в навчальні плани підготовки відповідних фахівців предметів профорієнтаційного циклу. Їх реалізація дозволяє підготувати спеціалістів з профорієнтації до реалізації всіх компонентів системи профорієнтації на всіх її етапах.

Дотримання мобільності і прогностичності системи профорієнтації забезпечується врахуванням в роботі змін, які відбуваються і відбудуться у світі професій і кон'юнктурі ринку праці. Врахування традицій, етнічних особливостей, специфіки світу професій і потреб конкретного регіону забезпечується функціонуванням регіональних центрів професійної орієнтації служб зайнятості, які володіють необхідною інформацією.

Вироблення загальних вимог для розробки інформаційного і апаратного забезпечення всієї системи профорієнтації і критеріїв їх оцінки досягається створенням єдиної інформаційно-діагностичної мережі на базі сучасних інформаційних технологій, тобто їх стандартизацією. Система профорієнтації молоді не може функціонувати без нормативно-правового обґрунтування, що

забезпечується розробкою законів, правових актів, посадових інструкцій, які визначають функції, права та обов'язки всіх суб'єктів профорієнтаційної роботи. Для проведення контролю та визначення ефективності профорієнтаційної роботи необхідно розробити комплекс критеріїв (показників, індикаторів) оцінки діяльності суб'єктів профорієнтації різних рівнів, що забезпечується моніторингом дієвості профорієнтації.

Розглянуті положення професійної орієнтації були взяті нами за основу при побудові змісту курсу “Основи теорії професійної орієнтації”. Це дозволило визначити завдання теоретичної підготовки спеціалістів з профорієнтації, які полягають у розвитку професійно важливих якостей та формуванні відповідних знань і вмінь. Така підготовка надає їм можливість свідомо вивчати всі прикладні дисципліни профорієнтаційного циклу і у подальшій роботі підвищувати кваліфікацію і професійну майстерність у рамках спеціальності, що опановується. Тому в процесі вивчення даного курсу передбачається сформулювати такі знання:

- про профорієнтацію як комплексну систему: її мету і завдання, фактори, концепції, тенденції, закономірності, принципи, функції, критерії та основні компоненти даної системи;
- про соціально-професійне самовизначення особистості: його сутність, основні принципи, фактори, категорії;
- про структуру національної економіки, конкретні види професійної діяльності, систему підготовки та перепідготовки кадрів в Україні;
- про особливості професійного становлення учнівської молоді: мету, предмет, зміст, мотиви, форми, методи, засоби, умови та результати;
- про управління професійною орієнтацією та переорієнтацією населення в Україні, досвід її організації за рубежом.

На основі цих узагальнених науково-теоретичних знань у майбутніх фахівців повинні бути сформовані вміння практично організовувати і виконувати основні профорієнтаційні функції: інформаційну (навчальну), орієнтаційну, мобілізаційну, конструктивну, організаційну, комунікативну, координуючу, методичну, розвиваючо-контролюючу, дослідницько-гностичну, громадсько-педагогічну, зміст яких розроблено нами [26].

Виходячи з цих положень була запропонована така структура курсу «Основи теорії професійної орієнтації», яка включає наступні розділи і теми: 1. Науково-теоретичні основи профорієнтації; 1.1. Соціально-професійне самовизначення особистості; 2. Професійна орієнтація як система, її основні компоненти; 2.1. Професійна просвіта молоді та незайнятого населення; 2.2. Попередня професійна діагностика особистості. 2.3. Професійна активізація молоді; 2.4 Професійна консультація населення; 2.5. Професійний відбір (добір) молоді; 2.6. Соціально-професійна адаптація людини; 2.7. Професійна переорієнтація особистості; 3. Загальна характеристика структури економіки і системи підготовки та перепідготовки кадрів в Україні; 3.1. Професійна орієнтація молоді на масові професії; 4. Професійне становлення людини; 4.1. Професійне виховання учнівської молоді; 5. Управління професійною орієнтацією населення в Україні; 6. Організація профорієнтаційної роботи за рубежом.

Відбір конкретного навчального матеріалу по кожній темі проводився згідно розроблених в дидактиці принципів і правил. Не будемо зупинятися на елементах цього процесу, а розглянемо більш детально зміст запропонованих розділів і тем даного курсу, виходячи з розглянутих вище теоретичних положень.

1. Науково-теоретичні основи професійної орієнтації

Проблеми трудової підготовки і професійної орієнтації в історичному аспекті світового розвитку суспільства. Методологічні основи профорієнтації. Мета і завдання профорієнтації як наукової системи. Професійна орієнтація як галузь наукових знань про місце людини у світі професій, що є сферою прикладання комплексу фундаментальних і прикладних наук. Аспекти і фактори профорієнтації: соціальні і психологічні, об'єктивні і суб'єктивні. Тенденції профорієнтації: відповідність змісту, форм, методів профорієнтації рівню розвитку продуктивних сил і виробничих відносин; спільність інтересів особистості і виробництва в адекватному професійному самовизначенні кожного індивіда.

Принципи профорієнтації: теоретико-методологічні (системності профорієнтаційного знання, єдності загальної і часткових теорій профорієнтації, ідейно-політичної і політехнічної спрямованості); загальнопедагогічні (виховуючий і розвиваючий характер профорієнтації; зв'язок теорії з практикою профорієнтації; систематичності, безперервності і наступності; доступності, свідомості і науковості; диференційованого і індивідуального підходу, врахування вікових особливостей людей; багатоаспектності (комплексності) здійснення профорієнтації та ін.); специфічні (діяльнісно-активної спрямованості; рівної поваги до різних видів праці, соціальної рівноцінності всіх рангів у суспільстві; оптимального поєднання масових, групових та індивідуальних форм роботи з профорієнтації; самостійності, свободи вибору професії; розвитку і зростання в професійній діяльності). Взаємозв'язок принципів профорієнтації. Рекомендації ЮНЕСКО щодо профорієнтації населення

Методи дослідження наукових проблем профорієнтації. Концепція пролонгованої персональної профорієнтації. Діагностичний, виховуючий і розвиваючий характер профорієнтації. Основні функції профорієнтації та їх характеристика. Поняття про сучасні підходи до професійної орієнтації. Основні теоретичні положення розробки системи профорієнтації.

1.1. Соціально-професійне самовизначення особистості.

Суть і характеристика професійного самовизначення як процесу. Поняття соціального самовизначення як основи професійного. Протиріччя професійного самовизначення особистості та його критерії. Основні принципи професійного самовизначення. Особистий професійний план: його зміст і структура.

Характеристика об'єктивних і суб'єктивних факторів (умов), що впливають на професійне самовизначення особистості: умови-обмеження (суспільні потреби у кадрах певного профілю і кваліфікації; вимоги, які висувуються професією до індивідуальних особливостей людини; професійні та моральні традиції сім'ї та рівень її матеріального забезпечення); умови-можливості (рівень інформованості людини про суспільні потреби в кадрах певного профілю і кваліфікації; думки членів сім'ї індивіда, його вчителів, керівників, друзів, знайомих і т.п.; рівень претендування людини на громадське визнання, в якому відображається її самооцінка; особистий досвід участі у навчальній, трудовій діяльності та спілкуванні).

Основні психологічні поняття професійного самовизначення. Професійна спрямованість, наміри та мотиви вибору професії. Формула вибору професії. Ситуації і правила вибору професії. Типові помилки при виборі професії. Керівна роль у професійному самовизначенні вчителя і організатора-профорієнтатора для учня та психолога-профконсультанта для дорослої людини. Життєвий план,

часова перспектива як спосіб конкретизації спрямованості особистості до майбутнього.

2. Професійна орієнтація як система, її основні компоненти.

Системний підхід як напрямок наукового пізнання і соціальної практики. Етапи застосування системного підходу: подання об'єкта вивчення як цілісного утворення, як системи; виділення в цій системі численності окремих елементів; встановлення зв'язків між елементами системи (мікроструктура системи); виділення у мікроструктурі системоутворюючих зв'язків, які забезпечують упорядкування системи; виявлення зв'язків об'єктів вивчення із зовнішнім середовищем (мікроструктури системи); вивчення процесу функціонування і розвитку системи.

Система професійної орієнтації та її основні компоненти: професійна просвіта, попередня професійна діагностика, професійна активізація, професійна консультація, професійний відбір (добір), соціально-професійна адаптація, професійна переорієнтація, професійне виховання та професіографія. Взаємозв'язок компонентів системи професійної орієнтації. Періоди і етапи професійної орієнтації особистості, їх зміст та результати.

Система професійної орієнтації як організована і координована форма діяльності загальноосвітніх, професійно-технічних та вищих навчальних закладів, центрів професійної служби зайнятості, сім'ї, різних державних і громадських організацій (підприємств), яка спрямована на вдосконалення процесу соціального і професійного самовизначення в інтересах особистості і суспільства. Система професійної орієнтації як частина інших систем - трудової і професійної підготовки, формування кадрового потенціалу, системи освіти та інші.

Формування державної системи професійної орієнтації в Україні з урахуванням Законів «Про зайнятість населення», «Про освіту» та «Концепції державної системи професійної орієнтації населення». Критерії ефективності системи професійної орієнтації, їх суть, класифікація. Порівняльний аналіз досліджень вітчизняних і зарубіжних вчених про професійну орієнтацію як систему в сучасних умовах.

2.1. Професійна просвіта молоді та незайнятого населення.

Мета і завдання професійної просвіти. Професійна просвіта як компонент системи професійної орієнтації. Структура (профінформація, профпропаганда і профагітація) і функції (зв'язок з компонентами інших систем: трудове виховання, політехнічна освіта, професійна підготовка і перепідготовка та інші.).

Загальні відомості про класифікацію професій за галузями народного господарства, за предметом, метою, знаряддями та умовами праці. Сучасний підхід до групування робітничих професій. Групування професій за ступенем механізації праці, за рівнем і характером кваліфікації, за співвідношенням затрат фізичної і розумової праці, формами професійно-технічної підготовки, терміном навчання. Основи опису професій: професіограма і психограма, їх призначення, зміст і структура. Професіографічна картка - зміст і оформлення. Вплив науково-технічного прогресу на характер, зміст і умови праці; підвищення вимог до професійної підготовки і психофізіологічних якостей особистості; зміни у професійній структурі працівників, які зайняті у народному господарстві.

2.2. Попередня професійна діагностика особистості.

Мета і завдання професійної діагностики. Предмет профдіагностики - дослідження і оцінка властивостей індивідуальності людини з метою проведення професійної орієнтації і раціонального розподілу спеціалістів, удосконалення професійної підготовки, вирішення системи практичних питань з оптимізації професійної

діяльності. Загальна психологічна характеристика особистості як цілісної динамічної структури. Дослідження спрямованості і досвіду особистості: поняття, якості, методики. Діагностика функційних механізмів психіки: поняття та методики. Дослідження психомоторики людини: поняття, фактори і методики. Вивчення типологічних і індивідуально-психологічних властивостей особистості: поняття та методики. Діагностика самосвідомості особистості.

2.3. Професійна активізація молоді.

Суть профактивізації як процесу включення молоді у реальну чи змодельовану професійну діяльність. Мета і завдання профактивізації: створення умов для проби сил, перевірки і розвитку здібностей людини, стимулювання її діяльності до нагромадження особистого трудового досвіду, спонукання до розвитку своїх інтересів, нахилів, здібностей. Поняття «активність» як інтегральної характеристики особистості. Основні напрямки активності людини: на перетворення зовнішнього об'єктивного світу (ситуацій) і на себе (самопізнання, самооцінювання, саморозвиток). Зміст професійної активізації на етапі самовизначення, форми та методи її проведення.

Базисні види діяльності (ціннісно-орієнтаційна, пізнавальна, фізична) та їх характеристика. Організація практичної проби сил учнівської молоді в навчальному процесі, у позакласній та позашкільній роботі, у процесі виконання суспільно корисної праці, самостійної діяльності, в сім'ї. Врахування індивідуальних особливостей учнів. Професійна активізація у дитячих дошкільних закладах, початкових класах, школах і класах з профільним (виробничим) навчанням, з поглибленим вивченням дисциплін. Зміст та організація професійних проб в період професійного самовизначення.

2.4. Професійна консультація учнівської молоді і незайнятого населення.

Мета і завдання профконсультації. Етапи профконсультації: підготовчий, початково-формулюючий, основний формулюючий, уточнюючий, коректуючий, контрольний. Специфіка професійної консультації учнівської молоді та незайнятого населення на різних її етапах. Типи профконсультації: психолого-педагогічна, довідково-інформаційна, діагностична, медична. Форми та методи профконсультації учнівської молоді і дорослих на різних її етапах.

Принципи психологічної профконсультації: активності суб'єкта вибору професії, добровільності участі у консультуванні, індивідуального підходу, конфіденційності діагностичної інформації, персональної відповідальності профконсультанта за вірність психологічного діагнозу та інш.. Типологія профконсультаційних ситуацій, їх характеристика. Прогнозуюча «мета». Етапи побудови і розвитку професійного плану особистості. Профорієнтаційна діагностична карта особистості: структура і методика заповнення. Профконсультаційне заключення. Врахування вікових і індивідуальних особливостей людини у профконсультації. Діагностичний і виховуючий (розвиваючий) характер профконсультації.

2.5. Професійний відбір (добір) молоді.

Суть, мета, завдання і види профвідбору (добору). Профвідбір (добір) в умовах технічного прогресу і ринкових відносин. Профпридатність як поєднання фізичних, індивідуально-психологічних, психофізіологічних якостей особистості, які забезпечують оволодіння професією. Основні фактори профпридатності (спрямованість особистості; індивідуально-психологічні особливості; сенсорно-перцептивні властивості, якості моторики, інтелектуально-пізнавальні здібності). Профпридатність і проблема індивідуальних відмінностей. Прогноз профпридатності і розвиток особистості. Етапи прогнозу профпридатності.

Абсолютна і відносна профпридатність. Класифікація професій у залежності від вимог, які висуваються до людини.

Методика організації і проведення професійного відбору претендентів. Особливості проведення професійного відбору на професії підвищеного ризику. Методика визначення професійно важливих якостей і критеріїв для профвідбору. Здійснення профвідбору (добору) з врахуванням адаптації організму до професійної діяльності, необхідності всебічного і гармонійного розвитку особистості. Система автоматизованого прогнозування профпридатності робітників на підприємствах. Визначення показників профпридатності з використанням ЕОМ. Профвідбір (добір) як засіб раціонального використання трудових ресурсів і умова успішної соціально-професійної адаптації людини.

2.6. Соціально-професійна адаптація людини.

Суть, мета і завдання соціально-професійної адаптації людини. Види адаптації (професійна і соціально-психологічна), їх взаємозв'язок. Фактори, критерії та етапи адаптації. Працевлаштування молоді як етап професійної адаптації. Особливості ранньої соціально-професійної адаптації учнівської молоді (у школі, ліцеї, ПТЗО, коледжі, вищих навчальних закладах).

Соціально-професійна адаптація молодих працівників на підприємствах, в установах, організаціях. Залежність адаптації від типу темпераменту особистості. Професійно-кваліфікаційне просування кадрів. Спільна робота школи, сім'ї, професійних навчальних закладів, підприємств, громадськості як фактор, що сприяє покращенню процесу адаптації молоді у навчальних закладах і на виробництві. Соціально-психологічний клімат у трудовому колективі як фактор адаптації. Особливості вторинної соціально-професійної адаптації вивільнених і незайнятих людей. Специфіка виховної роботи з молоддю у період соціально-професійної адаптації. Роль психолога-профконсультанта у соціально-професійній адаптації людини.

2.7. Професійна переорієнтація людини

Сучасний стан проблеми професійної переорієнтації вивільненої або незайнятої людини в психологічній і соціологічній науці та практиці. Психологічні особливості дослідження професійної переорієнтації особистості. Суть, мета і завдання професійної переорієнтації людини. Основні етапи професійної переорієнтації особистості в умовах переходу до ринкових відносин. Фактори, які впливають на процес професійної переорієнтації людини. Роль психолога-профконсультанта в професійній переорієнтації особистості на різних її етапах.

3. Загальна характеристика структури економіки і системи підготовки та перепідготовки кадрів в Україні.

Структура системи економіки в Україні, її складові та їх взаємозв'язок. Зміни, які відбуваються в економіці в умовах переходу до ринкових відносин. Система і форми підготовки кадрів в Україні та їх удосконалення в сучасних умовах: професійно-технічна, вища і післядипломна освіта, аспірантура і докторантура, самоосвіта. Освітні та освітньо-кваліфікаційні рівні, наукові ступені та вчені звання. Професійно-технічні заклади освіти: їх характеристика, умови прийому та навчання. Форми та методи профорієнтаційної роботи в ПТЗО. Технічні ліцеї - нова форма підготовки висококваліфікованих робітників. Індивідуальна і бригадна форма навчання робітників на виробництві. Центри перепідготовки кадрів при службі зайнятості населення. Навчально-курсівні комбінати. Вищі навчальні заклади різних рівнів акредитації та власності. Напрямки їх діяльності. Правила прийому, форми та умови навчання, порядок розподілу молодих фахівців. Форми та методи профорієнтаційної роботи ВНЗ зі

школами, ПТЗО, підприємствами, установами та сім'єю. Професійний відбір (добір) молоді у ВНЗ різних рівнів акредитації. Автономія вищих навчальних закладів.

Післядипломна освіта - спеціалізація, стажування, клінічна ординатура, підвищення кваліфікації та перепідготовка кадрів. Заклади післядипломної освіти: їх характеристика, форми та умови роботи. Напрямки самоосвіти громадян України.

3.1. Професійна орієнтація молоді на масові професії

Потреби економіки України в кадрах. Вплив науково-технічного прогресу і ринкових відносин на характер праці та професійний склад робітничих кадрів. Характеристика робітничих професій. Форми підготовки кваліфікованих робітників сфери матеріального виробництва. Особливості профорієнтації молоді на професії сфери матеріального виробництва в умовах ринку. Характеристика сільськогосподарської праці в умовах різних форм господарювання і приватизації землі. Основні професії агропромислового комплексу. Специфіка профорієнтаційної роботи у сільських умовах. Роль трудових об'єднань школярів у профорієнтації сільської молоді на професії сільськогосподарської праці. Розвиток фермерських господарств в Україні і орієнтація на професію фермера.

Галузі сфери обслуговування населення. Характеристика праці працівників сфери обслуговування. Шляхи та форми профорієнтації та підготовки кадрів сфери обслуговування в умовах розвитку різних її форм. Специфіка профорієнтації молоді та дорослих на професії працівників науки, культури, мистецтва, освіти, медицини та спорту. Профорієнтація молоді на військові професії в умовах відродження Української держави.

4. Професійне становлення людини.

Становлення особистості як процес формування інтелектуальної, емоційно-вольової сфери, сфери самопізнання тощо, різних соціально-вагомих сторін особистості: моральної, професійної та інші. Характеристика професійної майстерності як кінцева мета професійного становлення. Компоненти професійної майстерності: потребо-мотиваційні (потреби, установки, ціннісні орієнтації, інтереси, мотиви, мета); операційно-технічні (знання, вміння, навички, професійно важливі якості (ПВЯ), звички); самопізнання (самооцінка); їх характеристика. Етапи професійного становлення: трудове становлення (дитячий садок, загальноосвітня школа); власно професійне становлення (ПТЗО, ВНЗ, післядипломна освіта, самоосвіта). Стадії трудового і професійного становлення: дошкільний вік (3-6 років), молодший шкільний вік (6-10 років), підлітковий вік (10-14 років), рання юність (14-18 років), юність (18-25 років), молодість (25-30 років), зрілий вік (30-60 років), пенсійний вік. Характеристика стадій та вікових особливостей молоді з позицій соціальної ситуації розвитку, провідної діяльності та новоутворень.

Характеристика мети і завдань, змісту, форм, методів, засобів і результатів профорієнтаційної роботи з позиції вчителів та учнів, профконсультантів та оптантів. Система профорієнтаційної роботи на різних стадіях трудового становлення людини: мета і завдання, зміст, форми, методи і засоби, результати. Спільна робота навчальних закладів і сім'ї в професійному становленні особистості. Динаміка зміни компонентів професійної майстерності (сфер особистості) на різних етапах (стадіях) трудового і професійного становлення особистості.

4.1. Професійне виховання учнівської молоді

Суть і зміст професійного виховання. Його мета, завдання і принципи. Основні критерії професійного виховання: професійний обов'язок, честь і гідність, відповідальність, етика, материнство. Професійне виховання у системі загальної середньої, професійно-технічної та вищої освіти: виховання професійної спрямованості учнівської молоді (потреби, професійні установки, трудові та професійні ціннісні орієнтації, мотиви професійної діяльності). Професійне виховання в сім'ї. Формування професійного досвіду учнів (знання, вміння, навички). Характеристика професійно важливих якостей (ПВЯ) майбутніх спеціалістів. Формування адекватної (правильної) самооцінки майбутніх молодих фахівців - один з важливих напрямків професійного виховання

5. Управління професійною орієнтацією населення в Україні.

Суть, особливості та основні завдання управління профорієнтацією в країні. Структура системи управління профорієнтацією. Види управління: від досягнутого, за відхиленнями, розімкнене, циклічне. Характеристика цільового управління і цільових комплексних програм (ЦКП). Принципи управління: суспільного характеру управління, системності, відповідності форм, методів і засобів педагогічного впливу на особистість її віковими та індивідуальним особливостям. Принципи зворотного зв'язку. Територіально-галузевий принцип управління профорієнтацією. Методи управління профорієнтацією і їх класифікація за метою управління (забезпечення функціонування управлінської системи; забезпечення функціонування системи, якою управляють; переведення об'єкта, яким керують, у новий стан відповідно до заданого критерію) і зміст діяльності по реалізації цієї мети: методи управління, педагогічні, адміністративно-господарські, ринкові методи. Функції управління. Планування. Види планів: перспективні та календарні (біжучі). Планування роботи школи та окремих її ланок, ПТЗО, ВНЗ, центрів профорієнтації, методичних об'єднань, бібліотек та інших компонентів системи профорієнтації.

Організація управління профорієнтацією в школах, ПТЗО, ВНЗ, центрах профорієнтації, службі молоді, сім'ї. Диференціація і координація психолого-педагогічних і соціологічних зусиль - важлива умова організації управління профорієнтаційною роботою. Координація профорієнтаційної роботи окремих ланок даної системи в межах населеного пункту, району, області. Регулювання, облік, контроль в управлінні профорієнтацією. Характеристика регулювання як виду управлінської праці, спрямованої на подолання суперечностей між організацією і дезорганізацією. Причини, які зумовлюють важливість функцій регулювання; необхідність постановки нових завдань, рівень кваліфікації спеціалістів з профорієнтації, оперування учнівською молоддю та педагогами і психологами-профконсультантами необ'єктивною інформацією про різні системи професійної освіти тощо. Роль центрів профорієнтації служби зайнятості в управлінні профорієнтаційною роботою в школах та інших навчальних закладах району, міста, області. Характеристика функцій обліку і контролю, їх взаємозв'язок. Систематичність контролю. Організація контролю на основі програми вивчення особистості з профорієнтаційною метою.

6. Організація профорієнтаційної роботи за рубежем.

Організаційні особливості системи профорієнтації у розвинених країнах світу (державні і приватні агентства зайнятості). Методи та форми профорієнтаційної роботи: професійне інформування; вивчення особових справ, відгуків і характеристик педагогів, членів сім'ї, знайомих; інтерв'ю з метою виявлення інтересів, нахилів і можливостей індивіда; анкетування; тестування; медичний огляд. Методи визначення профпридатності та професійних вимог до

особистості працівника. Системи профорієнтації в країнах Східної, Центральної і Західної Європи, США, Японії та інших державах.

Деякі з наведених тем розглядаються оглядово, а їх деталізація відбувається в процесі вивчення окремих курсів: «Професійна психодіагностика з практикумом»; «Основи професіографії»; «Методика професійної орієнтації населення»; «Основи комп'ютеризації профорієнтації населення»; «Профконсультаційний тренінг і профорієнтаційні ігри». Кількість годин, які необхідно виділити на вивчення всього курсу, закладається у навчальні плани конкретного вузу і залежить від рівня підготовки відповідного фахівця з профорієнтації. Як свідчить практика на його вивчення доцільно виділити 108 години, з яких 40 – лекції, 32 - практичні заняття і 36 – самостійна робота. Безпосередній їх розподіл за видами занять проводить кафедра і затверджується радою факультету. Завершується вивчення даного курсу складанням екзамену. Практичні заняття проводяться у вигляді семінарських з написанням реферату по одній із тем курсу, які визначаються відповідною кафедрою. Досвід вивчення даного курсу за розробленою нами програмою в Глухівському та Рівненському педінститутах в вказаному об'ємі показав достатню посильність і доступність його змісту для майбутніх організаторів профорієнтаційної роботи і психологів-профконсультантів. Про це свідчать результати екзаменів та проведених нами контрольних робіт, при виконанні яких середній бал становив 4,3 за 5-тибальною шкалою з варіацією оцінок 15 %. Це достатньо надійні результати.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дьяченко Н.М. Профессиональное воспитание учащейся молодежи.-М.: Высшая школа, 1988.
2. Зінченко В.П., Павлютенков Є.М., Тименко М.П., Янцур М.С. Концепція профорієнтації учнівської молоді //Психолого-педагогічні новини. Інформаційний бюлетень АПН України. - 1994. - № 3.
3. Зінченко В.П., Янцур М.С. Система професійної орієнтації молоді в умовах ринку //Людина і праця. Інформаційний бюлетень Міністерства праці України. - 1995. - № 1.
4. Йовайша Л.А. Проблемы профессиональной ориентации школьников. – М.: Педагогика, 1983.
5. Климов Е.А. Психолого-педагогические проблемы профессиональной консультации. – М.: Знание, 1983. – 94 с.
6. Климов Е.А. Психология профессионального самоопределения. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 412 с.
7. Концепція державної системи професійної орієнтації населення. Схвалена Постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1994 року, N48 //Людина і праця. - 1994. - N4.
8. Назимов И.Н. Экономические и педагогические проблемы профориентации. – К.: Рад. школа, 1972.
9. Павлютенков Е.М. Профессиональная ориентация учащихся. – К.: Рад. школа, 1983.
10. Павлютенков Е.М. Управление профессиональной ориентацией в общеобразовательной школе. - Владивосток, Изд. ДВТУ, 1990.
11. Петров В.П. Психологические проблемы профессиональной переориентации взрослых //Психологический журнал. – 1993. – Том 14. - № 3. – С. 79-89.

12. Положення про професійну орієнтацію молоді, яка навчається // Інформаційний збірник Міністерства освіти України. - К., 1995. - N 15.
13. Рыжов В.А. Профессиональная ориентация и подготовка кадров в Великобритании. – М.: Высшая школа, 1991.
14. Сазонов А.Д., Кулагин Н.Н., Меньшиков А.П. и др. Профессиональная ориентация молодежи. -М.: Высшая школа, 1989.
15. Сазонов А.Д., Симоненко В.Д., Авнесов В.С. и др. Профессиональная ориентация учащихся. – М.: Просвещение, 1988. – 223 с.
16. Сейтешев А.П. Пути профессионального становления учащейся молодежи. – М.: Высшая школа, 1988.
17. Симоненко В.Д. Педагогические основы профессиональной ориентации учащихся сельских школ. Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – М.: 1987.
18. Синявский В.В. Психолого-педагогические основы профессиональной адаптации учащихся профтехучилищ. – К.: Вища школа, 1985.
19. Система профинформационной работы со старшеклассниками /Под ред. Б.А.Федоришина. – К.: Радянська школа, 1988.
20. Степаненков Н.К. Системный подход к формированию профессиональной направленности учащихся. Автореф. дисс. ... докт. пед. наук. – М.: 1985.
21. Тименко М.П. та ін. Педагогічне керівництво професійним самовизначенням. – К.: РУМК МНО, 1991.
22. Фукуяма С. Теоретические основы профессиональной ориентации. – М.:Изд-во МГУ, 1989.
23. Чистякова С.Н., Захаров Н.Н. Профессиональная ориентация школьников. Организация и управление. – М.: Педагогика, 1987.
24. Шавир П.А. Психология профессионального самоопределения\ в ранней юности. – М.: Педагогика, 1981.
25. Янцур М. С. Теоретичні підходи до розробки змісту підготовки майбутніх фахівців з професійної орієнтації учнівської молоді. //Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. №6. – Тернопіль: ТДПУ, 2000. – С. 55-60.
26. Янцур М. С. Функції фахівців з профорієнтації в підготовці школярів до професійного самовизначення //Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 12. Ч. 3. – Рівне: РДГУ, 2000. – С. 285-291.
27. Ярошенко В.В. Школа и профессиональное самоопределение учащихся. – К.: Рад. школа, 1983. – 122 с

Одержано редакцією 06.09.2002.
В. К. СИДОРЕНКО, К. О.

УДК: 370. 01

ЯРОВИЙ

ФУНКЦІЇ МОДЕЛЮВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Початок використання моделей у педагогічній діяльності сягає глибокої давнини. У своїй діяльності люди завжди зверталися до умовних знаків або способів. Справжній педагогічний зміст моделі стали набувати після теоретичного обґрунтування засобів і методів навчання. Перші спроби здійснити змодельоване педагогічне дослідження пов'язуються з обґрунтуванням теорії методів навчання. На початку ХХ століття, задовго до формування теорії графів, методист М. Кашин зробив спробу представити зміст навчання у формі

ЗМІСТ

<i>Миколі Сергійовичу Янцуру — 50 років</i>	3
Янцур М. С. Науково-теоретична підготовка спеціалістів з професійної орієнтації учнівської молоді і незайнятого населення	6
Сидоренко В.К., Яровий К.О. Функції моделювання у педагогічній діяльності	16
Войтко А.І. До питання професійного самовизначення підлітків в сучасних умовах.....	20
Дещенко О.М. Аналіз теоретичних основ мотивації школярів у їх професійному самовизначенні	23
Павелків О.М. Формування професійних інтересів старшокласників у процесі факультативних занять.....	27
Коломієць М.Б. Мотиваційно-ціннісні аспекти вибору професії вчителя трудового навчання	31
Давидович В.О. Методологія і методи дослідження соціально-професійного зростання молодих робітників-випускників ПТУ	34
Шутич В.Г. Робота з пластмасами в початкових класах.....	38
Кирильчук Ю.В. Формування у старшокласників креслярсько-графічних навичок на заняттях з професійного навчання.....	41
Хоронжевський О.М. Теоретичні засади формування основ гігієнічної культури учнів в процесі трудової підготовки	43
Сиротенко Т.А., Погорєлова Т.Г. До питання визначення витрат часу на вивчення розділу „Рукоділля”.....	46
Щетина Н.П. Психологічні основи графічної діяльності у процесі читання та виконання креслень.....	49
Козяр М.М., Дєєв С.С., Янцур М.С. Дидактичні основи застосування нових інформаційних технологій в графічній підготовці студентів.....	53
Білевич С.В. Історичні передумови інтеграції нарисної геометрії та креслення як навчальних предметів вищого навчального закладу освіти	58
Сингаївський Д.В. Удосконалення змісту підготовки студентів до керівництва технічною творчістю учнів	62
Галатюк Ю.М. Дидактичні механізми організації творчої пізнавальної діяльності.....	65
Бєлошицький О.О. З історії руху юних техніків Київщини	70
Канцемал П.П. Реалізація творчого підходу до оздоблення виробів засобами гравірування в гурткової роботі з учнями	74
Кардаш Н.В. Проблеми фахової підготовки вчителів трудового навчання з народних ремесел.....	76
Титаренко В.П. Естетичне виховання студентів педагогічно-індустріального факультету засобами декоративно-прикладної творчості	79
Стешенко В.В. Особливості державної атестації випускників вищих педагогічних навчальних закладів освіти в умовах ступеневої освіти	82
Романюк І.М. Модульно-рейтинговий підхід до процесу підготовки військових спеціалістів	86
Кошелєв О.Л., Піддубна Н.Г. Удосконалення навчального процесу в педагогічному вузі шляхом формування в студентів процедур і операцій творчої пізнавальної діяльності	91
Лучкіна Л.В. Формування мовленнєвої культури майбутніх учителів технічного фаху засобами художньої літератури	95
Задорожна Л.В. Обґрунтування педагогіки як науки та мистецтва в педагогічних працях М.І. Демкова.....	98
Зінченко Н.А. Критерії вивчення рівня сформованості елементів національної свідомості та патріотичного досвіду дитини	101
Сілкова Е.О. Внесок українських вчених в розробку особистісно-орієнтованих моделей навчання	108
Осницька Т.Р. С.Я. Дем’янчук про виховання учнівської молоді в душі миру і взаєморозуміння.....	111
Гавриш Н.В. Словесна творчість як компонент художньо-мовленнєвої діяльності дітей в контексті використання синтезу мистецтв	113
Янцур Л.А. Ознайомлення дошкільників з творами образотворчого мистецтва.....	117
Бондарик М.В. Перші кроки в мистецтві	124
Крайнова Л.В. До проблеми інтелектуального та мовленнєвого розвитку дошкільників засобами екологічного виховання.....	127
Бондаренко Н.Б. Шляхи виховання основ духовних цінностей у старших дошкільників у сім’ї.....	132
Корякіна І.В. Особливості підготовки ліворуких дітей шостого року життя до навчання письма	135
Коренева І.М. Індивідуалізація навчання – як необхідна умова розвитку спостережливості молодших школярів у процесі вивчення природничого матеріалу.....	140
Журба Л.В. Особливості змісту навчання іноземної мови як другої спеціальності у вищих педагогічних закладів освіти.....	143
Гордій Н.М. Розвиток жіночої освіти в педагогічній журналістиці ХІХ століття.....	148
Загородня Л.П. Розвиток й удосконалення техніки мовлення майбутніх вихователів дошкільного закладу в процесі вивчення курсу "Основи педагогічної майстерності"	154
Чернюшок О.В. Проблема інтеграції теоретичних знань з кольорознавства в практичну діяльність студентів спеціальності “Декоративно-прикладне мистецтво”	159
Пермінова С.О., Хорова педагогічна думка в ХVІІ ст. і «Музикійська грамати́ка» М. Ділецького	162
Шолудько Н.Г. Виховна роль аматорських об’єднань у структурі молодіжного дозвілля.....	167

Димченко С.С. Вплив ідей А. Штогаренка на формування першого українського камерного ансамблю баяністів	169
Тишик О.А. Прогресивна педагогічна думка другої половини XIX століття про необхідність підготовки вчителів співів для народної школи.....	172
Столярчук Б.Й. “Троїста музика” і її роль в українській інструментальній музиці	175
Терлецький М.М. Метроритм і графіка у процесі навчання музиканта-духовика	179
Крусь О.П. Народнопісенна творчість волинського краю: традиції, історія.....	185
Фарина М.П. До питання становлення української вокальної педагогіки.....	188
Ярмак Т.М. Інтерпретація фортепіанних творів В.А. Моцарта	190
Хилюк Н.Ф. Теоретико-педагогічні передумови музично-естетичного виховання в Україні	195
Хижко О.В. До проблеми формування навичок естрадно-джазового музикування у студентів музичних училищ.....	197
Відомості про авторів	203

Наукове видання

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти

Збірник наукових праць

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 22

Заснований в 1996 р.

Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Курченко Н.Б.
Комп'ютерна верстка Хом'як О.Л.

Здано до набору 18.07.2002 р. Підписано до друку 27.09.2002 р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 28,72. Обл. вид. арк. 29,72. Замовлення № 14/1. Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра професійної педагогіки і трудової підготовки
(к. 98, тел. 22-11-18)

Віддруковано в редакційно-видавничому відділі
Рівненського державного гуманітарного університету
33028 м. Рівне, вул. С.Бандери, 12, тел. 26-48-83

О – 59 **Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць. Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 22. —
Рівне: РДГУ, 2002. — 207 с.**

ISBN 966 — 7281 — 07 — 3.

Збірник наукових праць містить статті з актуальних проблем теорії педагогіки, дидактики, методики навчання, виховання, розвитку, трудової та графічної підготовки і профорієнтації дітей та учнівської молоді в закладах освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, практичних психологів, учителів, викладачів та студентів педагогічних університетів, інститутів та коледжів.

УДК: 37: 371: 372: 373: 378 ББК 74.20